

RIMANTAS BALSYS

Klaipėdos universitetas

LIETUVIŲ VEDYBŲ, ŠEIMOS VAISINGUMO, SEKSUALINIŲ SANTYKIŲ DIEVYBIŲ AUTENTIŠKUMO KLAUSIMU

On the Question of the Authenticity of Lithuanian Deities
of Marriage, Family Fertility and Sexual Relations

SUMMARY

In the written sources, there are just two deities concerned with the protection of youth, love and marriage: Pizius and Gandus, both mentioned in a rather fragmentary way by J. Lasicki in the 16th century. There is no general agreement on their authenticity.

The basis of this article is written sources as well as work by investigators in the 19th and 20th centuries, aided by folklore, linguistic, archaeological, historical and other sources. The article discusses the problem of the authenticity of Gandus and Pizius, the origin of their names and the nature of their functions. The article analyzes traces of rituals ascribed to these deities left in traditions and folklore are, and it researches analogues in the myths of other nations and Christianity.

As well as Lithuanian beliefs, traditions and folklore from the 16th to the beginning of the 20th century, deities of other nations speak in favor of the authenticity of Gandus (Gondus) and Pizius. Many nations, of course, have deities of love, marriage or at least of fertility. Among the better known are Ishtar of Babylonia-Assyria, Isis of Egypt and Aphrodite and Eros of Greek mythology, whom the Romans equated with Venera and Cupid (Amor), and Freyja, the goddess of fertility, love and beauty for the Scandinavians. The Greek god Priapus and the Scandinavian god Freyr appear in the form of the phallus (or the phallus is the dominant attribute); the women's deity Mokosh, who likely concerned herself with matters of initiation, marriage and the fertility of brides, was also known to the Slavs.

RAKTAŽODŽIAI: lietuvių dievybės, folkloras, mitologija.

KEY WORDS: lithuanian deities, folklore, mythology.

Mitologinėje literatūroje randama fragmentiškų užuominų ir net argumentuotų tvirtinimų, jog senovės lietuvių jaunimo, meilės, santuokos, seksualinių santykių dievybėmis reikėtų laikyti Austėją, Bubilą, Ledą, Lelą, Gondą, Pizių¹. Austėjos, Bubilo, Ledos bei Lelos autentiškumo, jų funkcijų klausimu jau rašyta ankstesniuose darbuose. Prieita prie išvadu, jog kalbėti apie Ledos (Lados, Lado, Lelos) garbinimą baltų kraštuose nėra jokio pagrindo, o Austėja ir Bubilas pirmiausia laikytini dievybėmis, besirūpinančiomis bitėmis, jų spietimu, medaus gausa².

Tad rašytiniuose šaltiniuose iš tikrųjų

paliudytos tik dvi jaunimo, meilės, santuokos globa besirūpinančios dievybės – Pizius ir Gandus, kurias, tiesa, gana fragmentiškai XVI a. mini J. Lasickis³, ir dėl kurių autentiškumo iki šiol nesutariama.

Šiame straipsnyje, remiantis rašytiniais šaltiniais, bei XIX–XX a. tyrinėtojų darbais, pasitelkus folkloro, kalbos, archeologijos, istorijos ir kitokius šaltinius, aptariama dievybių Gandus ir Pizius autentiškumo problema, jų vardų kilmė, funkcijų pobūdis; analizuojami šioms dievybėms priskirtinų apeigų pėdsakų papročiuose, tautosakoje; ieškoma analogijų kitų tautų mitologijoje bei krikščioniškoje tradicijoje.

1. PIZIUS

Šaltiniai. Pirmasis 1582 m. mini J. Lasickis: „Piziui (Pizio) aukoja jaunuomenė, ruošdamasi nuotaką lydėti pas jaunikį.“⁴

Funkcijos. Teodoras Narbutas Pizių identifikuoja su (greičiausiai savo paties sukurtu) Kauniu, deivės Mildos sūnumi, jo žodžiais tariant, lietuvių Kupidonu. Pasak Narbuto, Kaunis – sparnuotas nykštukas, kuris kerėtojo pasiūstas užpuldavęs jaunuolius, nenorinčius pasiduoti meilės vilionėms ir „jų širdis užkrėsdavęs mirtiniais meilės nuodais“. Narbutas įsitikinęs, jog ir „Kauno miestas pavadinimą gavo veikiau nuo dievaičio Kaunio, o ne nuo kunigaikščio Kuno, Palemono sūnaus.“⁵ J. I. Kraševskis, sekdamas Narbutu, Pizių taip pat laiko deivės Mildos sūnumi⁶.

Hermanas Uzeneris teigia, jog Pizius – vaikinių vedybų dievas, o J. Basanavičius – jog tai „šėimos patalo globė-

jas jauniems vyrams“. Panašiai mano ir V. Jaskevičius, svarstydamas, jog jam arba jai (deivei) galėjo būti aukojama, vedant jaunikį pas nuotaką bei G. Beresnevičius, šiai dievybei priskirdamas seksualinių santykių globą⁷.

J. Jurginio nuomone, tai tik vulgarus žodis, „vartojamas dažniausiai kaip keiksmazodis“⁸. Jurginiui antrina V. Toporovas ir V. Ivanovas, sakydami, jog *Gondu* vardas radosi iškreipus žodį *gėda*, bei J. Balys, Pizių (kaip ir daugelį kitų J. Lasickio užrašytų) laikydamas „dievu nebuvėliu“⁹.

Kiek racionaliau Piziaus (sykiu ir Gondo) bylą sprendė G. Diomezilis, prilygindamas šias seksualines dievybes dvigubam lotynų dievui Mutunus Titinus, veikiančiam vestuvių apeigose¹⁰. A. J. Greimas Pizių suporuoja su Bubilu (taip pat ir Austėją su Gondu) ir siūlo

žiūrėti į tas poras „ne kaip į dvigubas dievybes, o kaip vienos dievybės dvigubus – figuratyvinius ir abstrakčius – teonimus“¹¹. Dar Greimas kaip Piziaus autentiškumą paremiantį argumentą nurodo A. Juškos *Svotbinėje rėdoje* įdėtą „piršlio nusmerkimo miriop dokumentą“, kur šalia Šiaulių Bambizo, Raseinių Magdės bei kitų „pačetorių ir pačetorkų“ „pasirašo“ ir Salantų Pizelis¹².

Pastebėtina, jog tiek dievo Piziaus autentiškumą pripažįstantys tyrinėtojai, tiek ir manantys, jog tai sukurtas, per klaidą atsiradęs dievas (išskyrus gal tik jau minėtą Greimą), jokių rimtesnių argumentų nepateikia. O tokių yra, tačiau prieš pradedant jų paiešką, pravartu apžvelgti ir antrosios dievybės, t.y. *Gondu* rašytiniuose šaltiniuose pateiktą charakteristiką bei šios dievybės tyrinėjimo istoriją.

2. GANDUS (GONDUS)

Šaltiniai. Pirmasis 1582 m. mini J. La-sickis (sykiu su jau anksčiau paminėtu Piziumi): „Be to, merginos dar garbina kažin kokį Gandą (Gondu), šaukiasi jo.“¹³

Funkcijos. Narbutui Gonda – „vestuvinių iškilmių deivė, vestuvių karalienė, išleidžianti mergaites už vyrų“. Šios dievybės atvaizdą Narbutas teigia regėjęs Merkinės valsčiuje: „Ant apvalaus 10 colių skersmens duonos kepalo, apvynioto baltu rankšluosčiu, statoma keturkampė figūra, visiškai panaši į ulonų kepurę – sulig alkūne aukščio, apsiūta balta drobe, apačioje perjuosta siaurai susukta spalvota skarele; pati figūra apjuosta kaspinais ir žalumynų vainikais, panašiais į kokardas, girliandas, sukabintas puošiančiosios nuožiūra. Tokia figūra kaip tik ir vadinasi Gondu; nors visi sako, kad tai karvojus...“¹⁴

I. J. Kraševskis, sekdamas Narbutu, Gondui priskiria vestuvių globą ir teigia, kad šio dievo simbolis – vestuvių paplotėlis (vadintas tuo pačiu vardu) ir Lublenizcus¹⁵.

Greimas, kaip jau minėta, Gandą suporuoja su Austėja (taip pat ir Bubila-

Pizių) ir siūlo žiūrėti į tas poras „ne kaip į dvigubas dievybes, o kaip vienos dievybės dvigubus – figuratyvinius ir abstrakčius – teonimus“¹⁶. Beresnevičius mano, jog Gondas (kaip ir Pizius) galėjo globoti seksualinius santykius.¹⁷ E. Volteris teigia, jog tai greičiau „gąsdinantis vaiduoklis“ arba tiesiog baidyklė (LM I, 341). Volteriui iš dalies pritaria ir Z. Ivinskis, sakydamas, jog tai galėjo būti kokia nors likimo ir baimės deivė arba baidyklė, „į kurią kreipdavosi mergaitės norėdamos savo baimę ar nelaimę atitolinti“¹⁸. J. Balys Gondą (kaip ir Pizių) laiko „dievu nebuvėliu“¹⁹.

Teonimo giminė ir linksniuotė. Kaip regime, XIX a. antrosios pusės XX a. mitologų darbuose (pradedant Narbutu ir baigiant Beresnevičiumi) įvairuoja šio teonimo giminė. Narbutas ir Volteris atstato moteriškos dievybės vardą Gonda/Ganda, Kraševskis ir Beresnevičius – vyrišką (Gondas); Jurginis dėl *Gondu* giminės apskritai neapsisprendžia, o Greimas mano, jog gali būti atstatomas tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės teonimas, t.y. Ganda arba Gandas²⁰.

Įvairuoja Gandu formos ir Leono Valkūno vertimuose. Antai 1969 m. leidinyje verčiama „merginos dar garbina kažin kokį Gondų“, o 2001 m. – „...Gandą“²¹.

Teonimas *Gondu*, kaip jau teisingai yra pastebėjęs Greimas, Lasickio darbe pavartotas lotyniško galininko linksniu. Jo manymu, vietoj lotyniškos galininko galūnės *-um* Lasickis bus palikęs lietuvišką galininko formą *-u*, kuri itin dažna lietuvių tarmėse ir atitinka bendrinės kalbos galininko galūnę *-ą*. Tokiu atveju vardininko galūnė būtų *-a* arba *-as*. Tuo remdamasis Greimas teigia, jog atstatytinas tiek vyriškosios, tiek moteriškosios giminės teonimas.²² Su tuo galima būtų sutikti tik tuo atveju, jeigu pripažinsime, jog Lasickio žemaičių dievų vardai, kaip teigė B. Savukynas, gali būti ne tik žemaitiški, bet ir aukštaitiški ar net dzūkiški.²³ Tačiau teonimo *Gondu* šaknies fonetika aiškiai rodo žemaitišką jo kilmę (plg. vietovardis *Gondinga*), vadinasi, taip pat turėtume žiūrėti ir šio teonimo galūnę. Galininko galūnė *-u* rodytų, jog tai ketvirtosios linksniuotės daiktavardis, kurio vardininkas *-us*. Iš-eitų, jog Lasickio *Gondu* atstatytinas kaip *Gandus* (plg. pavardės – Jankus, Bartkus, Šimkus ir pan.). Suprantama, žemaičiai šį dievavardį tiek XVI a., tiek ir dabar tartų *Gondus*.

Teonimo etimologija. V. Jaskevičius bandė šio dievo vardą kildinti iš *gando*, *gandro* ir net veiksmažodžio *gundyti*. Jurginis mano, jog teonimo pagrindas – žodis *ganda* („išgąstis, baimė“), su kuriuo ir reikėtų sieti Lasickio *Gondu*. Beje, Jurginis dar pastebi, jog Žemaitijoje netoli Dvyvyčio ežero buvęs *Gandų kalnas*, dabar vadinamas *Gandrų kalnu*.

Galop Jurginis pripažįsta (taip pritardamas Jaskevičiui), jog *Gondu* galėjo būti ir gundymo deivė, kildinama iš veiksmažodžio *gundyti*.²⁴

A. Becenbergeris Lasickio *Gondu* aiškina kaip negandos, nelaimės priešybę.²⁵ Tačiau šią idėją supeikė dar A. Briukneris, sakydamas, jog lietuviški šio žodžio vediniai *gandinti*, *nugandinti*, *pergandyti*, *gandyklė* „baidyklė“ rodo, kad lietuviška laikytina lytis yra *ganda* reiškia baimumą, baimę, arba tai, kas baimę sukelia. Briukneris be šios, pateikia ir kitas, jo manymu tikėtinas, *Gondu* kilmės versijas, teigdamas, jog galbūt *Ganda*, *Gonda* sietina su latvių *gods* „garbė, šlovė, garbingumas, padorumas, mandagumas, šventiškumas, puota“; gudāt „gerbti“, gūdīgs „garbingas, gerbtinas“, gūdība „didenybė“²⁶ Greimo manymu, Lasickio užrašytas teonimas *Gondu* sietinas su lietuvių *gandas* „turėti pakankamai, ištekti“²⁷.

Tokia šio teonimo kilmės versija gana originali, tačiau vargiai tikėtina. Iš tikrųjų lietuvių kalboje žodis *gandas* turi kelias reikšmes: a) girdas, paskala, žinia, garsas; b) patenkinimas, gerumas.²⁸ Dar daugiau reikšmių turi jam giminingas veiksmažodis *gandėti* (*ganda*, *gandėjo*), kuris gali reikšti a) turėti pakankamai, ištekti; b) norėti; c) sektis, laimėti (LKŽ III, 97). Tačiau veiksmažodis *gandėti* reikšme „turėti pakankamai, ištekti“, *Lietuvių kalbos žodyno* duomenimis, žinomas tik iš XIX a. pabaigos Juškos žodyno nespausdintosios dalies²⁹. Turint omenyje, jog Juška daugiausiai medžiagos žodynui surinko tose vietovėse, kur ilgesnį laiką kunigavo, t. y. Ukmergėje, Pušalote ir ypač Veliuonoje, galime teigti, jog minėta

reikšme žodis *gandėti* žemaičiams iš viso nebuvo ir nėra žinomas.

Kur kas dažnesni ir aptinkami visuose Lietuvos regionuose žodžiai *ganda*, „išgąstis, baimė, neganda“ *gandė* „baimė, išsigandimas“, *gandis* „gašdinimas“, *gandėtis* „bijotos, baimintis“, *gandinti* „gašdinti, bauginti“ ir iš jų padaryti žodžiai *nusigandimas*, *persigandimas*, *atgandinti*, *įgandinti*, *išgandinti*, *nugandinti*, *pagandinti*, *prigandinti*³⁰, kuriais reiškiamas baimė, išgąstis ar bauginimas, vartojimas.³¹ Iš šių žodžių ir kildintinas aptariamasis teonimas.

Teonimas Gandus, kaip jau minėta, sietinas su Gondingos vietovardžiu Žemaitijoje prie Babrungo upės ir galbūt giminingas G. Gerulio užfiksuotiems vietovardžiams Gundow, Gondaw, žinomiems iš 1326 ir 1363 metų dokumentų.³²

Gandus – karvojus? Grįžkime prie Narbuto teiginio, jog vestuvių pyragas, t.y. karvojus, yra dievo Gandus atvaizdas. Narbutui gal ir galėtume pritarti, tačiau, deja, lietuvių kalboje nežinomas žodis *gonda* vestuvių pyrago reikšme. Ši (dažniausiai ritinio pavidalo) pyrago banda Veliuonos apylinkėse vadinta karvojumi.³³ *Lietuvių kalbos žodyno* duomenimis, karvojus (l. korowaj) dar ir *kurvojus*, *karvolis*, *karvolius*, *karvojabandė*.³⁴ Fridricho Kuršaičio žodyne ta pati vestuvinė banda vadinama *prapločiu*;³⁵ Johanas Heinrichas Kuncmanas pateikia net kiek abejotiną karvojaus pavadinimą – *kolita*.³⁶ A. Vyšniauskaitės teigimu, biržiečių karvojus būdavo iššęsto aštuoneto formos ir vadintas svočios *kringeliu*, *kringeriu*.³⁷

Karvojų įprasta puošti įvairiomis „asabėlėmis“: moteris su vaikais eina, šunelis seka, ant lazdelės vaikas joja; be

to, būdavo atvaizduojamas gaidys, višta, kačerga, šluota, kultuvė, šakės, grėblys, šepetys.³⁸ P. Dundulienės teigimu, ant karvojaus statoma trišakė lazdelė „vaizdavo Gyvybės medį“, o šalia jos – viena ar dvi moteriškos figūrėlės – „didžiausias deives motinas Ladą ir jos dukterį Lelą“³⁹. Nepaisant jau išsakyto kritiško požiūrio į Ladą bei Lelą, nekelia abejonių ritualinė šios duonos paskirtis. Karvojaus kepimas, įnešimas, jo pjaustymas, dalinimas ir valgymas, Z. Slaviūno manymu, „sudaro tam tikrą grupę atnašavimo veiksmų, būdingų senosios santuokos įvykdymo ceremonijai“, o K. Mošinskis teigia, jog tai auka dievams, o puošmenos – „dievams surašyti prašymai“ laiminti tai, kas pavaizduota.⁴⁰ Tokiame kontekste neatmestina prielaida, jog karvojus galėjo būti skirtas jaunamarte, jos vaisingumu besirūpinančiai dievybei, nes karvojus, kaip ir sodas, daromi tiktai merginoms nuotakoms, bet nedaromi našlėms.⁴¹ Minėtą hipotezę paremia ir paprotys į jaunųjų lovą prieš sugultuves dėti marčios su kraičiu atsigabentą duonos kepalą.⁴²

Apibendrinimas. Gandaus (Gondaus) ir Piziaus autentiškumo naudai liudija ir kitų tautų dievybės bei XVI–XX a. pradžios lietuvių tikėjimai, papročiai, tautosaka. Iš tikrųjų daugelis tautų turi meilės, vedybų ar bent vaisingumo dievybes. Minėtini Babilono-Asirijos Ištarė, Egipto Izidė, Graikų mitologijoje – Afroditė⁴³ ir Erotas, kuriuos romėnai tapatino su Venera ir Kupidonu (Amoru); skandinavams vaisingumo, meilės ir grožio deivė yra Frėja. Falo pavidalu (arba falas yra dominuojantis atributas) vaizduojami graikų dievas Priapas,

skandinavų Freiras; moterų dievybė Mokoš, kuri, galimas dalykas, rūpinosi iniciacijų, vedybų, nuotakų vaisingumo reikalais, žinoma ir slavams.⁴⁴

Ištekančių merginų bei vaikų susilaukusių jaunamarčių aukos seniesiems dievams ir deivėms paliudytos ne tik Lasickio, bet ir kituose rašytiniuose XVI–XVII a. šaltiniuose. Antai *Sūduvių knygelėje* (apie 1520–1530 m.) rašoma: „Iš paskos eina žmogus su maišu, kuriame yra įvairių sėklų, kviečių, rugių, miežių, avižų, sėmenų. Jis barsto jas ant jaunosios prie kiekvienų durų ir kalba: *Mūsų dievai duos tau visko pakankamai, jeigu tu liksi mūsų tikėjimo, mūsų tėvų tikėjimo.*“⁴⁵ Identiškos apeigos užrašytos ir XVII a. pabaigoje. Į naujus (vyro) namus įvesdinama nuotaka, M. Pretorijaus ir kitų šaltinių liudijimu, paaukoti turi prie visų trobesių: „...jaučių tvarte marti padeda ant slenkščio pinigų, taip pat daržinėje, arklių tvarte ir kiaulidėse, o avi-dėje deda juosta, karvidėje – nuometą, t.y. skarą, kokias jos dėvi vietoj kepuraitės. Į jaują ji uoliai įmeta pyragą; prie kitų trobesių gali dėti, ką norėdama...“⁴⁶ Panašūs papročiai, t.y. nuotakai apeiti visas ūkio patalpas – trobą, sandėlius, pirtį, tvartus, šulinį daržą ir visur numesti po truputį pinigų, XVII a. dar žinomi ir latviams. Jei nuotaka to nepadarė, Pauliaus Einhorno liudijimu, ji „niekada nerastų laimės ir sėkmės“⁴⁷.

Atkreiptinas dėmesys ir į XIX a. antrojoje pusėje–XX a. pradžioje aukštaičiams dar žinomą paprotį gabenant į vyro pusę jaunosios kraitį ant arklio sodinti šiaudinę iškamšą arba dvi šiaudines lėles – vyrą ir moterį pritaistyti prie arklių pakinktų. I. Čepienės teigimu, tokios iš-

kamšos, lėlės galėjo reikšti antropomorfinės dievybes, kurios su nuotaka pervežamos į vyro namus.⁴⁸ Tiek pat tikėtina, jog šios iškamšos – vedybų, šeimos vaisingumo dievybių reminiscencijos.

Vilniaus jėzuitų 1600 m. ataskaitoje užsimenama apie aukojimus po sėkmingo gimdymo: „...kai kurie, kai tik gimsta vaikas, prie ežero nuveda ožiuką; ten nupjovę galvą ir kojas, kūną įmeta į ežerą. Šia apeiga dėkoja Dievui, kad gimdymas vyko laimingai.“⁴⁹ M. Pretorijus teigia, jog moterys garbino žalčius, „šaukdamosios Laimelės (Laimele), gimdymo ir vaisingumo deivės: ji turėdavusi padėti, kad jų vyrai būtų pajėgūs apvaisinti, ir jos garbei laikė tuos žalčius.“⁵⁰

Erotinės simbolikos gausu ir lietuvių liaudies papročiuose bei tautosakoje. Minėtini jojančių ant šluotražio, pagaiškščio, pečluostės raganų vaizdiniai sakmėse; įvairių aukų (juostelių, skarelių, linų, rankšluosčių, marškinių) dėjimas ant akmenų, laikomų suakmenėjusiomis nuotakomis, vestuvėmis arba ant pėduotų akmenų; vestuvių imitavimas „su gana nepadoriomis viešai atliekamomis scenomis“ rytelninkų apeigose, tradicija vestuvių pabaigoje gaminti piršlio iškamšą su smarkiai padidintomis vyriškomis genitalijomis, padarytomis iš įvairių daržovių – morkų, burokų, bulvių; erotiniai simboliai ir įvaizdžiai liaudies dainose ir t. t.⁵¹

Visa tai aiškinama tuo, jog „senovėje žmogui lytinis geidulys (libido) dažnai nustelbdavo kitus geidulius ir instinktus“, „jog žmonių ir žemės vaisingumas buvo stipriai susietas“, jog vieni svarbiausių žmogaus ir šeimos siekių – vedybų partnerio paieška ir noras susi-

laukti sveikų palikuonių.⁵² Šitiems siekiamams realizuoti ir pasitelkiama visa „meilės magija“ įvairių kalendorinių švenčių metu, vaisingumą skatinančios apeigos bei simboliai vestuvių, gimtųjų, krikštynų papročiuose ir t. t.

Tad nieko stebėtino, jog tokiai svarbiai ir reikšmingai funkcijai atlikti dar ir XVI a. pabaigoje žemaičiai turėjo net dvi dievybes. Dviejų šios srities dievybių atsiradimą galėjo nulemti ir kita priežastis. Antai B. Kerbelytė, analizavusi sakmių apie pieną atimančių ir ant šluotos skraidančių raganų semantiką, pastebi, jog „ritualus, kuriais buvo siekiama sėkmingų vedybų ar vaisingos šeimos, vyrai ir moterys atlikdavo atskirai“⁵³.

Ta pati tradicija išliko ir įsitvirtinus krikščionybei. Šeimą, santuoką, seksualinius santykius globojusių dievybių vietą užėmė, jų funkcijas perėmė šventieji globėjai. Norėdamos ištekėti arba sužinoti, koks būsimojo vyro vardas, merginos kreipiasi į šv. Andriejų; šv. Mikifo-

ro, šv. Barboros ir šv. Ambraziejaus dieną „pasninkauja ir meldžiasi“⁵⁴; šv. Kotrynos išvakarėse nevedusieji prašo ir meldžiasi, kad jiems Viešpats Dievas teiktųsi duoti gerą žmoną.⁵⁵

Negalinčios susilaukti vaikų moterys meldžiasi, aukoja žvakes ir juosteles, skiria votas šv. Antanui.⁵⁶ A. Kriauzos liudijimu, XIX a. pab.–XX a. pr. už dukters sveikatą, t.y. „kad Dievas vaisių užlaikytų“, motina duodavo išmaldos elgetoms, užprašydavo bažnyčioje Šventas Mišias, o prieš pirmąsias mėnesines nusivesdavo per Švč. Mergelės Marijos Nekalto prasiđėjimo šventę į bažnyčią ir, dukrai nežinant, už ją meldavosi.⁵⁷ Iki pat XX a. vidurio išliko ir paprotys padėkoti už sėkmingą gimdymą. R. Račiūnaitės teigimu, dar XX a. pirmaisiais dešimtmečiais Lazdijų rajono moterys, po gimdymo eidamos išivesdinti į bažnyčią, prie Švč. Mergelės Marijos altoriaus padėdavo linų grįžtę, keletą kiaušinių, sviesto, o XX a. viduryje aukodavo pinigų.⁵⁸

Literatūra ir nuorodos

- 1 Žr.: A. J. Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. – Vilnius-Chicago, 1990, p. 257–287; M. Gimbutienė. *Baltų mitologija. Senovės lietuvių deivės ir dievai*. – Vilnius, 2002, p. 38; P. Dundulienė. *Senovės lietuvių mitologija ir religija*. – Vilnius, 1990, p. 25–26 ir p. 114.
- 2 R. Balsys. *Lietuvių ir prūsų dievai, deivės, dvasios: nuo apeigos iki prietaro*. – Klaipėda, 2006, p. 44–55 ir p. 196–201.
- 3 Tiesa, dar vieną lietuvių meilės deivę – Mildą 1935 metais išleistoje *Lietuvių tautos istorijoje* aprašė T. Narbutas. Bemaž vieningai sutaria, jog deivė Milda yra paties T. Narbuto sukurta, todėl šiame straipsnyje į šios dievybės autentiškumo problemą nebus gilinamasi.
- 4 *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2001, t. 2, p. 594.

⁵ T. Narbutas. *Lietuvių tautos istorija*. – Vilnius, 1998, t. 2, p. 158–160.

⁶ *Lietuvių mitologija*. Parengė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1995, t. 1, p. 202.

⁷ Žr.: *Lietuvių mitologija*. Parengė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1995, t. 1, p. 428; *Lietuvių mitologija*. Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1997, t. 2, p. 20; G. Beresnevičius. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*. – Vilnius, 2001, p. 138.

⁸ J. Jurginis. Tyrinėjimų apžvalga // Jonas Lascikis. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikščionių dievus*. – Vilnius, 1969, p. 80.

⁹ *Lietuvių mitologija*. Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2003, t. 2, p. 356; J. Balys. *Raštai*. Parengė Rita Repšienė. Vilnius, 2000, t. 2, p. 331.

¹⁰ *Mitologijos enciklopedija*. – Vilnius, 1997, t. 1, p. 269.

- 11 A. J. Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. – Vilnius-Chikago, 1990, p. 230.
- 12 Ten pat, 230; Dar žr.: *Lietuviėkos svotbinės dainos užrašytos Antano Juėkos ir išleistos Jono Juėkos*. – Vilnius, 1955, t. 2, p. 349.
- 13 *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2001, t. 2, p. 594.
- 14 T. Narbutas. *Lietuvių tautos istorija*. – Vilnius, 1998, t. 1, p. 144.
- 15 *Lietuvių mitologija*. Parengė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1995, t. 1, p. 205. Joks Lublenizcus raėytiniuose šaltiniuose neminimas. Jis greičiausiai sukurtas T. Narbuto arba I. J. Kraėevskio iš slavų *lubczyk* „meilės burtas, jaukas“.
- 16 A. J. Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. – Vilnius-Chikago, 1990, p. 230.
- 17 G. Beresnevičius. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*. – Vilnius, 2001, p. 90.
- 18 *Lietuvių mitologija*. Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1997, t. 2, p. 353.
- 19 J. Balys. *Raėtai*. Parengė Rita Repėienė. – Vilnius, 2000, t. 2, p. 331.
- 20 T. Narbutas. *Lietuvių tautos istorija*. – Vilnius, 1998, t. 1, p. 144; *Lietuvių mitologija*. Parengė Norbertas Vėlius. Vilnius, 1995, t. 1, p. 205, 341; G. Beresnevičius. *Trumpas lietuvių ir prūsų religijos žodynas*. – Vilnius, 2001, p. 90; A. J. Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. – Vilnius-Chikago, 1990, p. 325–326.
- 21 Jonas Lasickis. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikėčionių dievus*. – Vilnius, 1969, p. 20; *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai*. Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2001, t. 2, p. 594.
- 22 A. J. Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. – Vilnius-Chikago, 1990, p. 325–326.
- 23 B. Savukynas. Dievai ir jų vardai // *Kultūros barai*, Nr. 6, p. 163–173.
- 24 J. Jurginis. Tyrinėjimų apžvalga // Jonas Lasickis. *Apie žemaičių, kitų sarmatų bei netikrų krikėčionių dievus*. – Vilnius, 1969, p. 76.
- 25 A. Bezzenberger. Die Bildung der altpeusischen Personennamen // *Altpeusische Monatsschrift*. – Königsberg, 1876, p. 31.
- 26 *Lietuvių mitologija*. Parengė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1995, t. 1, p. 466–467.
- 27 A. J. Greimas. *Tautos atminties beiėškant. Apie dievus ir žmones*. – Vilnius-Chikago, 1990, p. 330.
- 28 *Lietuvių kalbos žodynas*. – Vilnius. 1956, t. 3, p. 96.
- 29 Ten pat, p. 97.
- 30 Ten pat, p. 97–98.
- 31 E. Frenkel. *Litauisches etymologisches Wörterbuch*. – Heidelberg, 1955, Bd. 1., p. 138–139; A. Sabaliauskas. *Lietuvių kalbos leksika*. – Vilnius, 1990, p. 215; P. Skardžius *Lietuvių kalbos žodžių daryba*. – Vilnius. 1943, p. 106, p. 121.
- 32 G. Gerullis. *Die altpreussischen Orstamen*. – Berlin und Leipzig 1922, p. 47; Dar žr.: V. Pėteraitis. *Maėzosios Lietuvos ir Tvankstos vietovardžiai*. – Vilnius. 1997, p. 146.
- 33 *Lietuviėkos svotbinės dainos užrašytos Antano Juėkos ir išleistos Jono Juėkos*. – Vilnius, 1955, t. 2, p. 344.
- 34 *Lietuvių kalbos žodynas*. – Vilnius. 1959, t. 5, p. 358–359.
- 35 F. Kurschat. *Littauisch-deutsches Wörterbuch von Friedrich Kurschat*. – Halle, 1883, p. 326.
- 36 Johann Heinrich Kunstmann (Kun(t)zmann). *Auszüge aus Herrn Pfarrer Kunzmanns geschriebenen Lexicon zu Completirung dsj. Von Ruhigs. 1747-1755*, p. 42 (rankraėtis laikomas Lietuvių kalbos ir literatūros institute).
- 37 A. Vyėniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukėtytė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. – Vilnius, 1995, p. 358.
- 38 Z. Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ pastabos ir paaiėkinimai. *Lietuviėkos svotbinės dainos užrašytos Antano Juėkos ir išleistos Jono Juėkos* – Vilnius, 1955, t. 2, p. 589.
- 39 P. Dundulienė. *Duona lietuvių buitje ir papročiuose*. – Kaunas, 1989, p. 49; Dar žr.: A. Vyėniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukėtytė. *Lietuvių šeima ir papročiai*. – Vilnius, 1995, p. 358–359.
- 40 Z. Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ pastabos ir paaiėkinimai. *Lietuviėkos svotbinės dainos užrašytos Antano Juėkos ir išleistos Jono Juėkos*. – Vilnius, 1955, t. 2, p. 589; K. Moszyński *Kultura ludowa Słowian: Kultura duchowna*. – Warszawa, 1967, t. 2, p. 921.
- 41 J. Baldžius. *Rinktiniai raėtai. Etnologijos ir tautosakos baruose*. – Vilnius, 2005, p. 77.
- 42 Z. Slaviūnas. „Svotbinės rėdos“ pastabos ir paaiėkinimai. *Lietuviėkos svotbinės dainos užrašytos Antano Juėkos ir išleistos Jono Juėkos*. – Vilnius, 1955, t. 2, p. 583.
- 43 Viena Afroditės funkcijų – vedybų gėloba. Antai Germione Afroditei aukodavo iėtekančios mergaitės ir naėlės, o Naupakte – naėlės, geidžiančios susirasti sau vyrą (žr.: A. И. Заїцев.

- Греческая религия и мифология.* – С.-Петербург, 2005, p. 135).
- ⁴⁴ Žr.: *Mitologijos enciklopedija.* – Vilnius, 1997, t. 1, p. 126, p. 268–269; *Mitologijos enciklopedija.* – Vilnius, 1999, t. 2, p. 385, p. 393; J. Baldžius. *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose.* – Vilnius, 2005, p. 362; Claude Lecouteux. *Germanų mitologijos žodynas.* – Vilnius, 2006, p. 67; B. Kerbelytė. Padavimai apie akmenis mokus ir jų analogijas // *Tautosakos darbai.* T. XIII(XX) – Vilnius, 2000, p. 32–33.
- ⁴⁵ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai.* Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2001, t. 2, p. 151–152.
- ⁴⁶ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai.* Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 2003, t. 3, p. 317.
- ⁴⁷ Ten pat, p. 634.
- ⁴⁸ I. Čepienė. *Lietuvių liaudies vestuvių veikėjai.* – Vilnius, 1977, p. 69–70.
- ⁴⁹ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai.* Sudarė Norbertas Vėlius. – Vilnius, 1996, t. 1, p. 628
- ⁵⁰ *Baltų religijos ir mitologijos šaltiniai.* Sudarė Norbertas Vėlius. Vilnius, 2003, t. 3, p. 264.
- ⁵¹ Žr.: B. Kerbelytė. Pieną atimančios ir ant šluotos skraidančios raganos: fantastika ir tikrovė // *Tautosakos darbai.* T. VI–VII (XIII–XIV). – Vilnius, 1997, p. 61–74; B. Kerbelytė. Padavimai apie akmenis mokus ir jų analogijas // *Tautosakos darbai.* T. XIII(XX). – Vilnius, 2000, p. 32; V. Vaitkevičius. *Alkai. Baltiškų šventviečių studija.* – Vilnius, 2003, p. 90; P. Dundulienė. *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos.* – Vilnius, 1991, p. 172; J. Baldžius. *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose.* – Vilnius, 2005, p. 334–340, A. Kavaliauskienė. *Vestuviniai simboliai lietuvių liaudies dainose: spalvins aspektas.* Daktaro disertacija. Humanitariniai mokslai, etnologija (07 H). Kaunas, 2006, p. 3–152.
- ⁵² J. Baldžius. *Rinktiniai raštai. Etnologijos ir tautosakos baruose.* – Vilnius, 2005, p. 363; В. Я. Пропп. *Русские аграрные праздники.* – Ленинград, 1963, p. 119; A. Vyšniauskaitė, P. Kalnius, R. Paukštytė. *Lietuvių šeima ir papročiai.* – Vilnius, 1995, p. 398.
- ⁵³ B. Kerbelytė. Pieną atimančios ir ant šluotos skraidančios raganos: fantastika ir tikrovė // *Tautosakos darbai.* T. VI – VII (XIII – XIV). – Vilnius, 1997, p. 72.
- ⁵⁴ *Meilės magija: lietuvių vedybiniai ir meilės burtai.* Sudarytoja Eglė Mirončikaitė. – Vilnius, 2000, p. 74, p. 98.
- ⁵⁵ L. A. Jucevičius. *Raštai.* – Vilnius, 1959, 460.
- ⁵⁶ A. Kargaudienė. *Dievai ir šventieji lietuvių etnokultūroje.* – Kaunas, 2004, p. 69.
- ⁵⁷ A. Kriauza. Vaikai ir jų auginimas Kupiškio apylinkėje // *Gimtasai kraštas, Šiauliai,* 1943, Nr. 31, p. 205.
- ⁵⁸ R. Račiūnaitė. *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje. Gyvenimo ciklo papročiai (XIX a. pabaiga–XX a. vidurys).* – Kaunas, 2002, p. 61.